

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСУВАННЯ ПРОЕКТІВ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Розглянуто основні джерела фінансування інвестиційних проектів з енергозбереження на регіональному рівні. Запропоновано авторське визначення і структуру системи фінансового забезпечення проектів з енергозбереження підприємств регіону та класифікацію інвестиційних ресурсів на реалізацію зазначених проектів за джерелом походження.

Ключові слова: енергозбереження, інвестиційні проекти, інвестиційні ресурси, регіон, система фінансування.

Постановка проблеми. На сучасному етапі проблема енергозбереження тісно перебуває у тісному зв'язку з питаннями екології, структурної перебудови та соціально-економічного розвитку економіки України загалом. Важливість енергозбереження підтверджується статусом державної політики у всіх високорозвинутих країнах, які прийняли відповідні закони та створили органи управління енергозбереженням, як на державному, так і регіональному рівнях. Однак реалізація стратегічних цілей розвитку енергозбереження потребує здійснення значних фінансових вкладень. Так, упродовж останніх 20 років практично у всіх енергетичних секторах нагромадилася потреба у модернізації та розвитку енергетичної сфери, а також підвищення її конкурентоспроможності. В Енергетичній стратегії України до 2030 року визначено, що сукупний обсяг інвестицій у вітчизняний паливно-енергетичний комплекс (ПЕК) повинен становити 1,7 трлн грн [1].

Проблема формування джерел інвестиційної діяльності в енергетичній сфері сьогодні є надзвичайно гострою. Це зумовлено, з одного боку, значною кількістю підприємств, що потребують використання енергозберігальних технологій з метою модернізації чи налагодження виробництва і спрямовують свої погляди на пошук вітчизняних та іноземних інвесторів, оскільки фінансовий потенціал держави є недостатнім, а з другого – катастрофічними масштабами фізичного і морального старіння основних виробничих фондів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні засади розроблення та реалізації регіональної політики енергозбереження досліджуються в численних наукових працях вітчизняних економістів, зокрема С. Ф. Ермілова, В. М. Гейця, О. С. Власюка, Д. К. Прейгера та ін. В їхніх працях проведено аналіз забезпечення вітчизняної економіки енергетичними

ресурсами, окреслено проблеми і перспективи енергозбереження в Україні, досліджено питання енергозбереження з позицій економічної безпеки та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки і проблему енергетичної залежності в Україні. Незважаючи на актуальність і нагальність завдання розширеного фінансування заходів політики енергозбереження, особливо на регіональному рівні, існує потреба в розробленні теоретичних засад системи фінансування енергозбереження.

Метою статті є обґрунтування теоретичних засад фінансового забезпечення енергозбереження в Україні з урахуванням регіональних аспектів.

Виклад основного матеріалу. Термін «фінансування» характеризує всі заходи, спрямовані на покриття потреби підприємства в капіталі, які включають мобілізацію фінансових ресурсів (грошових коштів, їхніх еквівалентів і майнових активів), їх повернення, а також відносини між підприємством і капіталодавцями, які з цього впливають (платіжні відносини, контроль та забезпечення) [2, с. 58]. Обсяги фінансових ресурсів, що спрямовуються в той або інший напрям економічної діяльності, значною мірою залежать від ефективності використання ресурсів, під якою ми розуміємо співвідношення між витратами та отриманими результатами. Ефективність енергозбереження, у свою чергу, залежить від адекватності форм і методів специфіці об'єкта фінансування (у нашому варіанті – заходів з енергозбереження). Різноманітність потреб у фінансових ресурсах визначає велику кількість форм і методів фінансування, які в сукупності становлять систему фінансування.

Важливим в аналізі використання поняття «система фінансування» є те, що воно зазвичай пов'язується з певним проектом або програмою, для реалізації яких ця система пропонується (у нашому дослідженні – це проекти з енергозбереження підприємств регіону). Відповідно до цього визначимо систему фінансування таких проектів через сукупність організаційно пов'язаних елементів (державних і недержавних фінансових установ та організацій, нормативно-законодавчих норм, а також форм, методів та інструментів їх фінансування), які виконують на регіональному рівні функцію акумуляції, розподілу, перерозподілу і використання фінансових ресурсів для реалізації проектів з енергозбереження. Структуру цієї системи зображено на *рис. 1*.

Крім основного завдання системи фінансового забезпечення проектів з енергозбереження підприємств регіону – фінансування в регіонах інвестиційних проектів з енергозбереження, – важливо вирішувати низку питань якості такого фінансування, досліджуючи можливості більш повної реалізації потенціалу, що продукується новими моделями економічного зростання, ринковою природою господарювання тощо. З огляду на основне завдання системи фінансового забезпечення проектів з енергозбереження, підприємств регіону спинимось на класифікації форм фінансування залежно від джерел надходження капіталу.

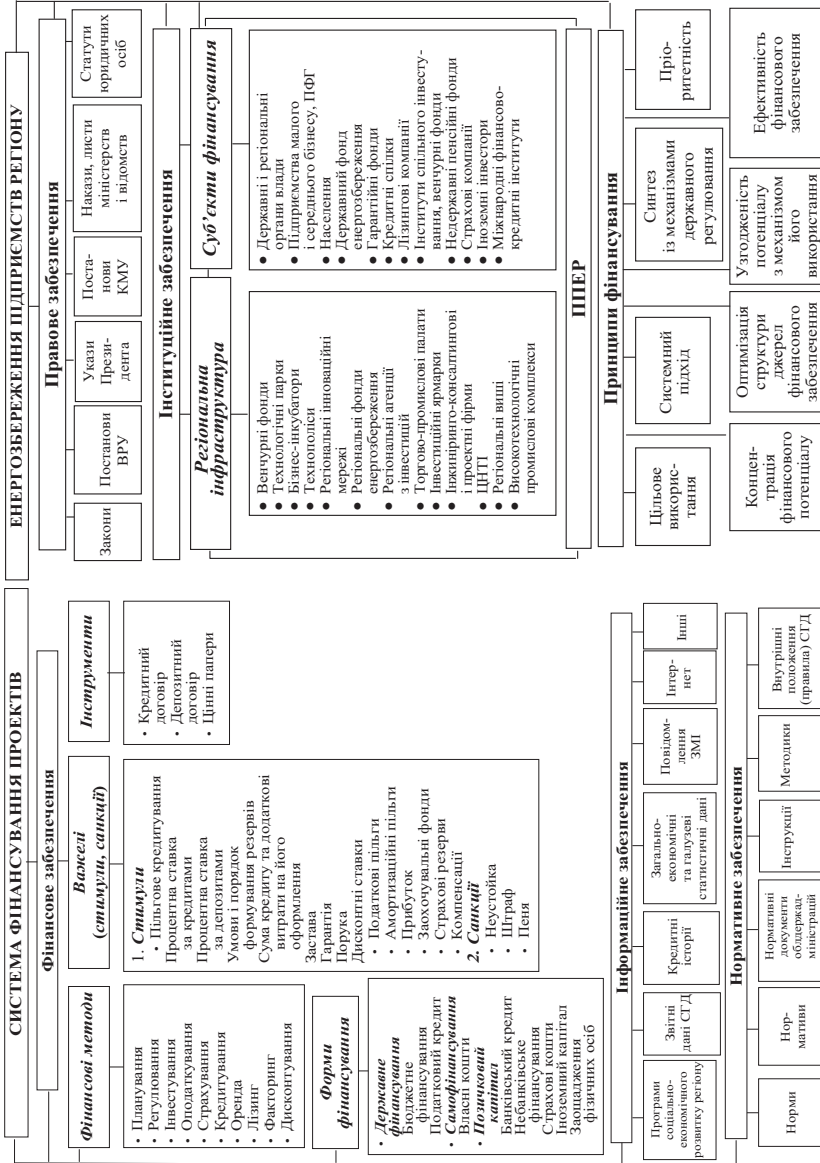

Рис. 1. Пропонована структура системи фінансування проєктів з енергозбереження на регіональному рівні
Примітка. Власна розробка.

Розглядаючи формування в Україні потенційних джерел інвестицій на реалізацію проектів з енергозбереження, можна виділити такі, що мають внутрішнє або зовнішнє походження (рис. 2).

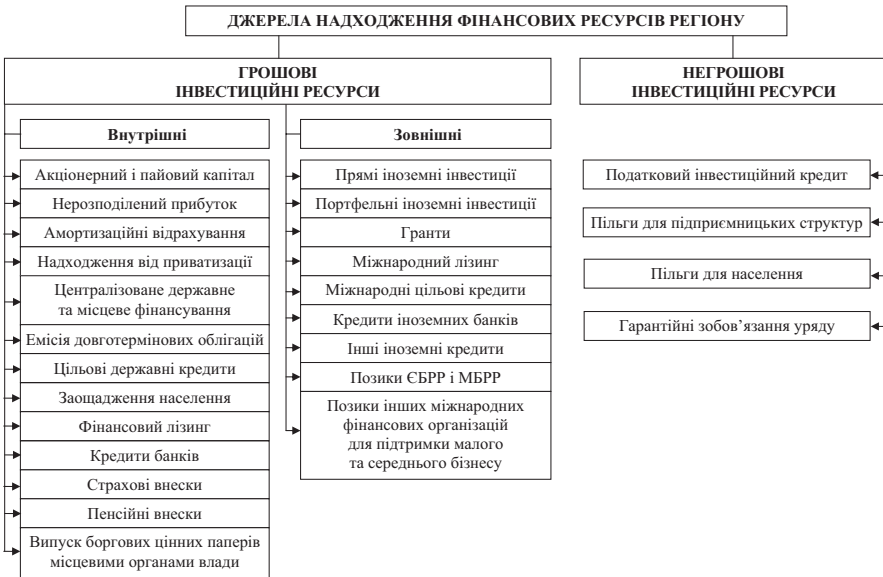

Рис. 2. Пропонована класифікація інвестиційних ресурсів для фінансування проектів регіону

Основними джерелами фінансування проектів з енергозбереження підприємств регіону є: власні кошти підприємств; кошти бюджетів; ресурси фінансових установ та організацій; інші джерела, у тому числі іноземні інвестиції та кошти МФО. В Україні ці джерела закріплено в Законі України «Про енергозбереження» (№ 74/94-ВР), де зазначено, що джерелами фінансування заходів щодо ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів є Державний фонд енергозбереження, власні та позикові кошти підприємств, установ і організацій, Державний бюджет України, місцеві бюджети, а також інші джерела [4].

Найбільш поширеним у світовій практиці джерелом фінансування проектів з енергозбереження підприємств регіону є використання внутрішніх ресурсів – власних коштів підприємства. Зокрема, у Франції, проекти з енергозбереження, які мають швидку окупність, фінансуються за рахунок коштів підприємств, а проекти, що характеризуються більшою масштабністю і тривалістю, – за рахунок державного і місцевих бюджетів [5].

Власні кошти підприємств, а саме амортизаційні відрахування та запланований прибуток, мали б бути переважно найдешевшим і найбільш надійним та доступним джерелом фінансування короткострокових проектів з енергозбереження підприємств регіону. Проте в Україні значна частка підприємств є збитковими, тому чистий прибуток як реальне джерело фінансування проектів з енергозбереження такими підприємствами розглядати не доводиться.

Середній показник планової суми амортизаційних відрахувань, що включаються підприємствами теплопостачання до тарифів, здебільшого не перевищує 2–3% у загальній структурі планових витрат і є недостатнім для здійснення необхідних інвестиційних заходів. А за дослідженнями вітчизняних науковців, фактична сума амортизаційних відрахувань у структурі ціни на теплову енергію та послуги, як правило, є ще меншою за планову [5]. Тому рівень інвестування за рахунок власних коштів підприємствами є вкрай низьким, а зазначене джерело на сьогодні не може бути основним для реалізації зазначених проектів. Упровадження пріоритетних енергозберігальних технологій, виробництво і встановлення новітнього енергоефективного обладнання, відновлюваних генеруючих потужностей на підприємствах може здійснюватися за рахунок коштів Державного бюджету. Для цього щороку Законом про Державний бюджет України необхідно затверджувати бюджетні призначення головним розпорядникам коштів для спрямування їх на фінансування конкретних видів таких технологій, упровадження яких визнано першочерговим у тому чи іншому році.

Що ж стосується коштів місцевого бюджету, то Бюджетний кодекс надає керівникам бюджетних установ, організацій та підприємств, розпорядникам бюджетних коштів можливості щодо здійснення проектів з енергозбереження на основі повернення витрачених коштів за рахунок отриманої економії енергоресурсів. Проекти впровадження технологій на харчових підприємствах можуть бути включені до бюджетного запиту з відповідним обґрунтуванням мети проекту, пріоритетності його виконання, дієвості та ефективності використання бюджетних коштів (стаття 75 Бюджетного кодексу). Після розгляду місцевими фінансовими органами ці проекти можуть бути включені до проекту рішення про місцевий бюджет.

Аналіз якісних змін, які відбулись у сфері використання інвестицій у реальному секторі України, показав, незважаючи на поступове збільшення, дуже низьку частку інвестицій в основний капітал за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, яка за 10 років зросла з 8,7 до 10,4% (табл. 1).

За результатами *табл. 1*, можна зробити висновок про те, що кошти державного і місцевих бюджетів як реальне джерело фінансування ПЕПР поки що розглядати не доводиться.

**Інвестиції в основний капітал
за рахунок державного і місцевих бюджетів в Україні**

Роки	Інвестиції в основний капітал (млн грн)	У % до загального обсягу
2002	3228	8,7
2003	5665	11,1
2004	11509	15,2
2005	8992	9,7
2006	12292	9,8
2007	17182	9,5
2008	21494	9,2
2009	10848	7,1
2010	13836	9,1
2011	21710	10,4

Примітка. Складено за даними Державної служби статистики України.

Залежно від джерел фінансування використовуються специфічні методи надання коштів. Серед основних методів фінансування проектів з енергозбереження підприємств регіону в сучасній літературі виділяють бюджетне співфінансування, субсидування або пільгове бюджетне кредитування, що охоплює: пільгові державні кредити для реалізації коротко- та середньострокових проектів упровадження енергоефективних технологій і технологій із виробництва альтернативних джерел палива; надання гарантій та відшкодування частини витрат на сплату відсотків за кредитами, отриманими у кредитних установах на здійснення інвестиційних проектів у сфері енергозбереження і підвищення енергоефективності; надання цільових державних та інших субсидій і безповоротного асигнування на виконання науково-дослідних робіт у сфері енергозберігальних технологій і нетрадиційних видів енергії, на виробництво та освоєння нових видів енергозберігальної техніки та технології; передання права користування землею й іншими ресурсами на пільгових умовах; надання послуг державними і муніципальними підприємствами на безоплатних або пільгових засадах; реалізація цільових державних програм підвищення енергоефективності за рахунок фондів енергозбереження (наприклад, Державний фонд енергозбереження в Україні, що формується на підставі статті 13 Закону України «Про енергозбереження» та інші); державні заходи щодо підтримання нових підприємств – виробників і споживачів енергозберігального обладнання (пільговий порядок приєднання до технологічних мереж; передання в оренду або продаж за заниженими цінами майна); регіональні механізми фінансування проектів з енергозбереження підприємств регіону із бюджетів регіонів за рахунок здійснення муніципальних позик та формування екологічних фондів, коштів міжнародної технічної

допомоги, доходів від природоохоронної діяльності, екологічних пожертв, загальнодержавних цільових зборів та у формі спеціальної фінансової допомоги (на створення робочих місць, субсидій населенню, фінансових компенсацій).

Так, Державний фонд енергозбереження створюється у складі Державного бюджету України за рахунок коштів, отриманих від сплати штрафних санкцій за порушення законодавства з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів; коштів, отриманих від сплати спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань реалізації державної політики у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів за видачу документів дозвільного характеру; добровільних внесків підприємств, установ, організацій та громадян. Для фінансування енергозберігальних проєктів згідно із Законом України «Про енергозбереження» доцільним є також залучення додаткових джерел (регіональних цільових фондів енергозбереження) із розробленням у разі відсутності відповідних положень про їх формування і використання, а саме: видатки в державному бюджеті на цілі енергозбереження (безворотне асигнування та кредитні позики) у межах, які затверджуються Законом про Державний бюджет України; спеціальні видатки в місцевих бюджетах на цілі енергозбереження (зокрема, частка коштів, передбачених на оздоровлення навколишнього середовища) у межах, які затверджуються місцевими радами; інші небюджетні фонди (наприклад, інноваційні та інвестиційні фонди, фонди управлінських і виробничих структур, місцеві та регіональні фонди енергозбереження); міжнародна фінансова допомога (технічна допомога); позики міжнародних та іноземних кредитно-фінансових установ; кошти вітчизняних та іноземних інвесторів, у т. ч. кошти національних і транснаціональних фінансово-промислових груп; капіталізація частки прибутку та амортизаційні відрахування суб'єктів господарської діяльності.

Надзвичайно цікавими і перспективними механізмами фінансування проєктів з енергозбереження підприємств регіону є: кредити і донорські гранти міжнародних фінансових та кредитних організацій на середньострокові і довгострокові масштабні інвестиційні проєкти, у т. ч. у рамках Кіотського протоколу (проєкти спільного впровадження та за схемою «зелених інвестицій»); кредити вітчизняних банків (відкриття кредитних ліній; надання лізингових послуг; пільгове кредитування заходів щодо забезпечення раціонального використання та економії паливно-енергетичних ресурсів); податкові важелі (надання інвестиційного податкового кредиту для підвищення енергоефективності виробництва, надання права застосування суб'єктами господарювання підвищуваних коефіцієнтів до встановленої норми амортизаційних відрахувань; надання податкових пільг підприємствам – виробникам енергозберігального обладнання, техніки і матеріалів тощо та підприємствам, які використовують устаткування, що працює на нетрадиційних і поновлюваних

джерелах енергії тощо); тарифні важелі (встановлення «зелених» тарифів на закупівлю енергії з альтернативних джерел); залучення приватного капіталу – фінансування за рахунок небанківських фінансових установ та організацій, наприклад, перфоманс-контрактинг, що здійснюється енергетично-сервісними компаніями (ЕСКО).

Що ж стосується фінансування енергоощадних проектів на основі перфоманс-контрактингу, його суть полягає в утворенні механізму інвестування коштів у сферу енергоощадливості через енергосервісні компанії, спеціально створенні фонди чи інших фінансових посередників із поверненням коштів повністю чи частково за рахунок отриманої економії енергетичних ресурсів. У ході реалізації енергоощадних заходів на основі перфоманс-контрактингу економічний суб'єкт – замовник укладає контракт з енергосервісною компанією на проведення енергетичного обстеження і впровадження, на його основі, енергоощадного проекту. Згідно з контрактом, енергосервісна компанія гарантує замовникові обіцяний рівень економії коштів, яка досягається внаслідок втілення енергоощадного проекту. У разі реалізації енергоощадного проекту відбуватиметься зменшення споживання енергоресурсів даною установою, що відобразиться у зменшенні видатків на її утримання. Отримана економія в разі створення відповідного порядку могла б акумулюватись на окремому рахунку і потім скеровуватись на повернення інвестованих у проект коштів.

Використання механізму перфоманс-контрактингу з метою поліпшення енергоефективності бюджетних установ є ефективним і вигідним, оскільки інвесторів гарантують виплати з бюджетних коштів, пропорційні фактично досягнутій економії, тому немає потреби шукати додаткові кошти у держбюджеті на реалізацію такого роду заходів. Однак в Україні чинна на сьогодні система фінансування енергозабезпечення бюджетних установ не стимулює поліпшення енергоефективності, оскільки немає зацікавленості працівників і керівників бюджетних установ у реалізації проектів з енергоефективності через розуміння того факту, що отримана економія видатків на енергозабезпечення внаслідок реалізації енергоощадних заходів одразу буде списана і обсяги фінансування на наступні роки будуть зменшені. Також ЕСКО не зацікавлені в реалізації енергоощадних заходів у бюджетній сфері через відсутність стабільного фінансування цих робіт.

Висновки. Таким чином, для формування ефективної системи фінансування проектів з енергозбереження підприємств регіону потрібне узгоджене використання всіх згаданих вище джерел фінансування. Чинне законодавство України передбачає цілу низку державних цільових програм, кошти за якими можуть спрямовуватися на фінансування енергоефективних проектів. Проте процес отримання бюджетного фінансування є тривалим у часі та бюрократизованим, а умови та механізми державного фінансування енергоефективних

проектів змінюються майже щорічно у зв'язку зі значною залежністю від політичної ситуації у країні. З цих причин основним джерелом фінансування ППЕ в Україні є власні кошти підприємств.

Для залучення потенційних джерел інвестування проектів з енергозбереження підприємств регіону необхідно створити умови для їх трансформації в реальні джерела інвестиційних ресурсів. Важливу роль у процесі інвестування у сферу енергозбереження мають відігравати додаткові ресурси, що виникають в економіці внаслідок її ринкової трансформації (кошти від приватизації, використання можливостей внутрішнього і зовнішнього фондового ринків та небанківських фінансово-кредитних установ, від створення сприятливих економічних умов для залучення вільних грошових заощаджень, активізації процесів банківського інвестиційного кредитування, фінансового лізингу тощо).

Реалізація заходів із фінансування проектів з енергозбереження підприємств регіону дозволить знизити енергоємність ВВП, мінімізувати залежність національної економіки від імпорту енергоносіїв, підвищити конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світових ринках, знизити рівень тарифів плати за житлово-комунальні послуги і підвищити якість життя населення.

Список використаних джерел

1. Енергетична стратегія України до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN3853Z.html.
2. Костюк Н. Можливості залучення фінансових ресурсів для проектів у сфері енергозбереження та екологічних джерел енергії [Електронний ресурс] / Костюк Н. – Режим доступу : <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,4484098,00.html>.
3. Опарін В. М. Фінанси : навч. посібник / В. М. Опарін. – К. : КНЕУ, 2002. – 240 с.
4. Закон України «Про енергозбереження». Стаття 12 (із змінами, внесеними згідно із Законом № 760-V від 16.03.2007 р.).
5. Енергоефективність як ресурс інноваційного розвитку : національна доповідь про стан та перспективи реалізації державної політики енергоефективності у 2008 році / [С. Ф. Єрмілов, В. М. Геєць, Ю. П. Ященко та ін.]. – К. : НАЕР, 2009. – 93 с.

Вознюк Н. А.

Теоретические аспекты финансирования проектов энергосбережения на региональном уровне

Рассмотрены основные источники финансирования инвестиционных проектов по энергосбережению на региональном уровне. Предложено авторское определение и структуру системы финансового обеспечения проектов по энергосбережению предприятий региона и классификацию инвестиционных ресурсов на реализацию указанных проектов по источнику происхождения.

Ключевые слова: *энергосбережение, инвестиционные проекты, инвестиционные ресурсы, регион, система финансирования.*

Voznyuk M. A.

Theoretical aspects of financing energy efficiency projects at the regional level

The paper considers the main sources of financing for investment projects for energy saving at the regional level. The author definition and structure of financial support for projects of energy companies in the region and classification of investment resources for the implementation of these projects by source of origin.

Key words: *energy, investment projects, investment resources, the region, the system of financing.*

Вознюк Микола Андрійович – кандидат економічних наук, доцент, директор Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ).

УДК 336.71.078.3

В. С. Рудницький

ФОРМИ КОНТРОЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Розглядаються теоретичні і практичні проблеми, пов'язані із системою внутрішнього контролю діяльності банківських установ. Подано характеристику основних форм зовнішнього і внутрішнього контролю діяльності банківських установ.

Ключові слова: *система зовнішнього контролю, система внутрішнього контролю, функціональний контроль, зовнішній аудит, внутрішній аудит, контролінг, пруденційний нагляд, банківський нагляд, банківська установа.*

Постановка проблеми. Поглиблення фінансово-економічної кризи у світі та в Україні торкається всіх секторів економіки, у тому числі і банківських установ. Ці кризові явища і процеси вимагають від управління банками вдосконалення чинної системи внутрішнього контролю, зокрема його форм і методів.

Необхідність запровадження нових форм і методів контролю у комерційних банках викликана також посиленням конкурентної боротьби між самими банками, формуванням розгалуженої мережі філій, потребою у впровадженні нових методів управління ризиками, активами і пасивами банків, прагненням підвищити ефективність прийняття рішень управлінським персоналом та іншими чинниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що в науковій літературі цій проблемі приділяється недостатня увага. Окремі аспекти зовнішнього

© В. С. Рудницький, 2013